

El parany d'Europa

Claus Offe

Europa es troba, sens dubte, en la crisi més greu d'ençà de 1945. Un nombre creixent de gent amb coneixements d'història pensa fins i tot que ens trobem en una situació pareguda a la d'abans de 1933. Si aquesta crisi no és superada, patirà greument no tan sols el projecte polític d'integració europea, sinó també l'economia d'Europa i del món, i això a banda dels grans estralls socials que la crisi ha provocat ja als països de la perifèria europea.

La crisi és tan greu perquè ha fet emergir una contradicció aparentment insoluble. Dit breument: el que caldria fer urgentment és extremament impopular i per consegüent inviable per procediments democràtics. Però tampoc no s'entreu una sortida per la via postdemocràtica, tecnocràtica. Tots els experts coincideixen «en principi» sobre allò que cal fer, és a dir, una mena de mutualització a llarg termini del deute o

altres formes de repartiment a gran escala de les càrregues més enllà de les fronteres. Però això no se'ls pot dir, ni de bon tros, als votants dels països rics.

Una cosa semblant passa al països de la perifèria. Haurien d'aconseguir un augment ràpid i sostenible de la competitivitat i una reducció considerable del cost laboral unitari per tal d'assolir en algun moment una balança comercial equilibrada, si fa no fa, així com uns dèficits pressupostaris suportables. Segons els experts, tot això és «exigible», però evidentment no és practicable sense afectar greument la sobirania democràtica d'aquests països, perquè la població «exigeix» exactament el contrari. El xoc entre el que és exigible econòmicament i el que és practicable políticament es fa present, doncs, a tots dos costats de la línia sud/nord que divideix a hores d'ara Europa. Si l'Eurozona cau perquè fracassa aquesta quadratura del cercle, la Unió Europea també naufragarà. La cancellera alemanya té tota la raó quan fa aquest advertiment.

La nova divisió d'Europa separa el sud pobre del nord ric. Els populistes del nord rebutgen transferències finançades amb impostos i la condonació dels deutes (sobretot quan s'acosten les eleccions nacionals), mentre que els populistes del sud es revoltent contra els dictats de l'austeritat, que malmeten els salaris, les pensions i els serveis

Claus Offe (1940) és sociòleg i polític de projecció europea. Ha estat professor a les universitats de Bielefeld, Bremen i Humboldt, entre altres. Col·laborador de Jürgen Habermas, forma part de la segona generació de l'Escola de Frankfurt. A hores d'ara és professor de sociologia política a la Hertie School of Government de Berlín. Aquest article aparegué originalment a *Blätter für deutsche und internationale Politik* 1/2013, i fou reproduït a Eurozine (15-1-2013). © *Blätter für deutsche und internationale Politik*; © Eurozine.

públics. Ambdues varietats de populisme es beneficien de la crisi, que els aporta seguidors alhora que força els grans partits de centre, els quals de tota manera perden quota electoral, a la imitació. A Grècia el neonazi «Albada roja» és ja el tercer partit. En el moment que s'arribés a formar, amb altres partits que diuen «no» a Europa, un govern de coalició, l'euro s'hauria acabat, atesa la reacció previsible del Banc Central Europeu (BCE), del Fons Monetari Internacional (FMI), dels mercats financers i l'efecte dòmino que tot plegat engegaria.

La descomposició de l'Eurozona i la conseqüència inevitable que tindria de desfeta de la UE provocaria un tsunami de regressió política i econòmica. Certament, és innegable que l'arquitectura de l'euro ha estat des del principi defectuosa. Si es fica Alemanya i Grècia, per esmentar els dos casos extrems, en una unió monetària, s'exposa el soci més pobre i menys productiu —el qui té costos laborals unitaris més alts i per tant és menys competitiu en l'arena del comerç internacional— a tensions econòmiques molt fortes. Se'l treu simplement la possibilitat d'adaptar-se *externament* amb els seus propis mitjans, és a dir, els d'una política monetària nacional (a través de la devaluació).

La inclusió de Grècia en l'Eurozona es revela així, vista retrospectivament, un error fatal que una vegada comès fa impossible l'opció d'esmenar-lo a través del retorn a l'*statu quo ante*. Encara que tots els implicats coincidiren avui en què la introducció de l'euro en una zona monetària absolutament errada en la seua concepció fou un greu error (per l'heterogeneïtat prèvia i que encara s'aprofundeix d'aquesta zona, la inexistència de mecanismes d'ajust cap avall de preus i salaris, els obstacles a la mobilitat

de la força de treball per les barreres idiomàtiques i perquè no existeix una política econòmica, fiscal i social comuna a tota la Unió), la temptativa de fer marxa enrere, de fer-la *reversible*, tindria, ja des del mateix moment d'anunciar-ho, conseqüències catastròfiques. És simplement poc realista voler tornar a ficar el geni dins l'ampolla, una vegada n'ha sortit.

UN EFECTE DÒMINO DE CONSEQÜÈNCIES IMPREVISIBLES

Els nous membres de la UE contrauen, quan hi ingressen, l'obligació legal de reformar les seues economies per tal d'acomplir els cinc criteris del Tractat de Maastricht que els habiliten com a membres de l'Eurozona. Si es vol suprimir aquesta condició o bé promoure la sortida d'algun membre de l'Eurozona, els països en qüestió patirien tota una allau de conseqüències negatives. Amb la renacionalització de la política monetària els països de la perifèria podrien, certament, devaluar la seua divisa sense restriccions, però tot seguir haurien de constatar les greus dificultats que tindrien per atendre els seus deutes en euros. De la mateixa manera, als mercats financers els inversors farien pujar la prima de risc per als països que encara no haurien abandonat l'euro, i provocarien així un efecte dòmino imprevisible. A la fi també haurien de patir conseqüències negatives les economies dels països amb superàvit exportador, que es veurien arrossegades. A més, els països que haurien eixit de l'euro es veurien obligats a deixar d'ajustar-se al marc regulatori europeu senzillament perquè no es podrien permetre ja accomplir aquestes regles.

Una vegada que els estats es troben en aquest parany de l'euro, comencen a adonar-se'n —ells i els seus ciutadans i ciutadanes— d'una conseqüència diabòlica: com que ja no poden devaluar la moneda, es veuen obligats a compensar els dèficits per la via de l'ajust «intern», un eufemisme que amaga retallades profundes en els serveis públics, les infraestructures, els salaris, les pensions de jubilació i les prestacions socials. Això només es podria evitar si fos possible gravar més, via impostos, les rendes altes i els grans patrimonis, però com que a Europa no hi ha ni harmonització fiscal ni control sobre els moviments de capitals, les vies de fuga del capital financer són àmplies i còmodes. Per això la major part de les forces polítiques, incloent-hi els socialdemòcrates, no consideren gaire prometedora aquesta opció. Per consegüent, la cosa és així: en comptes de devaluar la pròpia moneda, ara s'han de devaluar els treballadors i el sector públic al propi país.

Això ho vivim ara a Europa, sobretot a Grècia. Tot allò que l'Estat finança, organitza i regula, ha de ser ara «liberalitzat». Això es fa a través de «reformes»: un concepte que ha estat a tot arreu desvirtuat semànticament sota mà. Estàvem avesats a entendre per reformes alguna cosa «progressista», passes en direcció a la justícia distributiva i millors opcions vitals. Això era abans. Avui les elits governants a la UE i els estats membres decreten que les reformes d'aquesta nova variant, de tipus liberalitzador, són una medicina certament amarga, però inevitable. No pot sorprendre que una cosa així provoqui un enorme malestar social, la força del qual permet fins i tot que els beneficiaris de privilegis completament absurds els defensen ara com ara. Els sindicats lluiten, però entre

l'espasa i la paret. Gairebé cada diumenge hi ha manifestacions populistes d'esquerra a les ciutats gregues, portugueses i espanyoles. En novembre de 2012 fins i tot es va arribar a la primera vaga general de caràcter transnacional al sud d'Europa. La magnitud del desequilibri europeu es pot il·lustrar fàcilment: per tal d'assolir una balança comercial equilibrada Grècia hauria de ser, si fa no fa, un 40% més barata, amb els preus en euros. A la inversa, les exportacions d'Alemanya s'haurien d'encarir un 20%, si es volia reduir a zero l'excedent exportador del país. Cap d'aquestes coses seria gens fàcil d'aconseguir, perquè ni els treballadors i jubilats grecs ni els treballadors alemanys o el ministre de Finances voldrien fer, o permetre, passes importants en aquesta direcció.

Pitjor encara: fins i tot si un tecnòcrata autoritari sota el dictat de la UE, del BCE i de l'FMI volgués reduir en aquesta proporció la despesa pública, els salaris i les pensions a Grècia, el que en resultaria és que la relació que realment importa, la que és decisiva, la relació entre el deute públic i el PIB, no milloraria sinó, al contrari, *empitjoraria* brutalment. Els inversors saben ben bé que la perspectiva positiva i favorable de creixement futur (un *credible business plan*) d'un país és allò que decideix si hom pot esperar una recaptació fiscal suficient per atendre els préstecs pendents de pagament. Per això davant la manca d'expectatives de creixement reaccionaran bé no atorgant més crèdits o bé amb nous augments dels costos dels crèdits, que superaran els nivells suportables. Precisament les mesures de política d'estalvi i austeritat que han estat imposades als països deutors com a preu de les garanties de crèdit són correponsables de la manca de perspectives de creixement (cosa que es

desprèn clarament de les darreres dades publicades a final de 2012 per l'FMI).

SENSE EIXIDA

La pregunta, així doncs, és: ¿com es poden superar, si no és possible devaluar la moneda, desequilibris comercials tan grossos al si del sistema euro? Quant a això, hi ha diverses propostes: la compensació de pagaments (*clearing*), unió fiscal o mutualització del deute, condonació del deute, ajornament dels pagaments. Per a molts el més viable serien els anomenats eurobons (una mena de «despesa de solvència» que tanmateix caldria encara «assegurar jurídicament» mitjançant els corresponents canvis en els tractats). El mateix es pot dir de la compra il·limitada de títols de deute públic pel BCE, adreçada a tranquil·litzar els mercats tot assegurant que considera seriosament que la paperassa acumulada és valuosa, raó per la qual justament augmenta el seu valor. A hores d'ara es descabdellen debats aferrissats, gairebé desesperats, entre les elits per tal de trobar un *mix* d'aquestes mesures. L'opinió pública, però, reacciona, sobretot als països del nord, amb suspicàcia creixent perquè considera que s'està travessant una «línia roja» rere l'altra.

En països tan centrals com Alemanya l'opinió pública –activada, d'altra banda, com a efecte del clamorós fracàs dels partits polítics a l'hora d'explicar la situació– no vol, simplement, adonar-se'n de coses que rere les portes ben tancades dels despatxos es consideren un fet indiscutible: que en les mesures planejades s'hi tracta no tant de «transferències» o d'actes d'«altruisme» sinó, més aviat, de solidaritat en el sentit exacte de la paraula. La solidaritat és allò

que «és bo *per a tots nosaltres*» i no es limita a qüestionar «què és bo *per a tu, el receptor*». Tanmateix, a hores d'ara predomina un gran malentès, el que confon l'acció solidària (en el sentit apuntat) amb la benevolència o la generositat, el «regal» altruista (que els beneficiaris al capdavant no es mereixen). Aquest malentès dona peu automàticament a les preguntes següents: «¿I per què realment hauríem de pagar 'nosaltres' per 'aquells', per què els hauríem de regalar res?». «Per què no hauria de servir Grècia d'exemple i precedent, en comptes d'afegir més i més diners en aquest o aquell 'pou sense fons'?» Aquesta manera de veure les coses la fan seua els partits de la dreta populista –però també corrents molt importants del centre polític, que han de competir amb aquests partits– en les campanyes electorals, la qual cosa impedeix al seu torn a les elits nacionals i europees d'endegar com cal una estratègia democràtica d'«egoisme *ben entès*», és a dir, una estratègia de solidaritat.

Allò que una minoria (avui minvant) d'entusiastes de la integració europea havia somiat durant anys, és a dir, l'aprofundiment de la integració amb l'objectiu final (*finalité*) d'un Estat Federal europeu, s'ha transformat de sobte sota la pressió de la crisi en una necessitat urgent, que s'ha de traduir en l'atribució d'un grau més alt de competències fiscals i de política econòmica a nivell de la UE. Però com que ni els partits polítics ni els votants (tant als estats tocats per la prosperitat com als que es troben en crisi) donen suport a aquesta solució d'emergència, és del tot previsible que fracassarà. Per tant, no sembla que el capitalisme financer europeu pugui arribar a ser controlat amb mitjans democràtics.

Fins i tot si reeixia duradorament l'operació de rescat (i no consistia de nou a

guanyar una mica de temps), se li podria fer des d'una perspectiva democràtica el retret molt justificat, també en cas d'èxit, que no havia estat més que una operació d'emergència tecnocràticament forçada, poc meditada, jurídicament vulnerable, brutal des del punt de vista de la distribució i, a més a més, massa tardana. Al capdavant el que es volia era guanyar temps, amb la dubtosa esperança d'apaivagar així els mercats financers per a poder després posar-los duradorament sota control. Tant des de l'esquerra com des del centredreta s'alcen darrerament veus que reclamen un enfortiment de la legitimitat democràtica, via referèndum, de les operacions de rescat menades des de «Brussel·les». L'esquerra hi confia, més aviat dubtosa, en resultats positius; la dreta, en canvi, en una sortida negativa, perquè al seu si dominen els interessos «nacionals» i el ressentiment així com el desig d'«establir un exemple» amb els perdedors de l'eurojoc.

LA FORMACIÓ DE VOLUNTAT POPULAR A L'EUROPA POLÍTICA

Però abans que hom pugui *recomptar* les preferències dels electors, aquests han d'haver estat *formats*, concretament a la llum dels principis normatius de la justícia social i també de la clara comprensió, ben informada, de la situació en què ens trobem, així com de les sortides possibles i les seues conseqüències. Ara bé, atès que no existeix a escala europea més que en estat rudimentari un sistema de partits que podria dur a terme aquesta feina d'informació i aclariment, i en raó del paper que exerceixen per consegüent els acluballs nacionals, ara com abans, en la formació de les preferències dels electors,

no és gens fàcil de posar molta confiança en una «legitimació d'urgència» basada en la democràcia directa. És a dir, que no està gens clar que la celebració de consultes populars als estats membres fos l'eina més adequada per a proveir de suport democràtic a les grans intervencions solidàries que són necessàries avui a nivell d'Europa.

Si es vol salvar Grècia —per no parlar d'Espanya, Portugal o Itàlia— de la fallida de les finances públiques a través de la mutualització del deute i els eurobons, el resultat hi podria ser realment una transferència extremament cara, que s'hauria de pagar amb inflació o amb un augment de l'endeutament públic als països del nord. Els «regals» finançats amb impostos a membres de l'Eurozona en dificultats no són gaire populars. Hi ha un sol argument que podria convèncer l'electorat dels països del nord que aquesta mena de «regals» són tanmateix molt raonables. L'argument que l'omissió d'un rescat i la *no* realització dels sacrificis corresponents comportarien per a «nosaltres» costos *encara* més grans. A la llum, però, de la incertesa de les reaccions de tots els actors estratègics d'aquest joc, no es pot apuntalar quantitativament aquest argument fins al punt que pogués convèncer també els qui sostenen interessos i opinions oposades.

Ningú no pot estar segur del que passarà si *no passa res*, es a dir, si *no* es fa efectiva la mutualització del deute públic o d'altres variants d'una estabilització de la perifèria subvencionada pel «nord». Les darreres previsions de la Fundació Bertelsmann indiquen que es produiria una catàstrofe. Un efecte dòmino que arrossegaria tot l'espai europeu mediterrani, incloent-hi França i potser també Bèlgica, que tindria efectes econòmics altament destructius a escala

mundial i en primer terme a Europa en el seu conjunt. També Alemanya, també Finlàndia, també Holanda, que ara com ara miren d'alliberar-se del seu paper de contribuents nets, amb la vista posada en les eleccions, se'n veurien durament afectats. Tot el seu bonic superàvit comercial basat en les exportacions es fondria com la neu sota l'escalfor del sol primaveral.

Les enquestes assenyalen que en cap dels països que pateixen grans dèficits en els comptes públics hi ha majories favorables a l'eixida de l'Eurozona. Més aviat és al contrari. Això és força racional, en termes econòmics, per tres motius. En primer lloc, amb l'eixida perdrien el seu *nuisance value*, és a dir, la capacitat de posar nerviosos els altres participants en el joc i d'atemorir-los amb escenaris de contagi, de manera que la UE es veu *obligada* a actuar i a salvar en la mesura possible els seus bancs, pressupostos públics i economies. En segon, en cas d'eixida haurien d'atendre els seus compromisos de pagament en euros, però ara sobre la base d'una nova moneda nacional fortament devaluada. Però a més, en tercer lloc, és molt difícil que cap polític responsable de la resta d'Europa (dic responsable, i no només ocupat a recaptar vots amb la gesticulació populista) volgués forçar la sortida dels països deficitaris, perquè això provocaria la ja esmentada reacció en cadena. Sense Grècia l'Eurozona no tindria un problema menys, sinó probablement un problema més. La prudència, si més no, aconsella ajudar Grècia a sortir del destret i en aquest sentit a calmar durant una estona els taurons de les finances. No hi fa res, quant a això, que aquests puguin saludar amb causticitat les actuacions de «solidaritat» supranacional, perquè almenys en part reduiran el risc de les seues inversions financeres.

I par a restablir de manera duradora la confiança en la capacitat dels països deutors per atendre i finalment retornar els préstecs que van obtenir, cal alguna cosa *més* que unes transferències provisionals. El que necessita Grècia no és només la bona disposició (d'altra banda limitada tant temporalment com en termes financers) d'uns altres països per acudir com a deutors per delegació i fer-se'n càrrec dels deutes, sinó, més aviat, la restauració de la base fiscal de la seua economia. Només així s'arribarà un dia a la situació desitjable en què el país podrà atendre les seues obligacions financeres a partir del que ell mateix produeix (amb el suport de la transferència a llarg termini de recursos de la UE, com s'esdevé amb les «compensacions financeres» a les quals té dret qualsevol estat membre estructuralment feble d'un Estat Federal normal).

La UE hauria de canviar dràsticament els seus procediments si de veritat vol impedir que els bancs anticipen la fallida de Grècia i altres països mediterranis (tot desencadenant una situació de profecia que s'autocompleix). Les agències de qualificació fan en aquest aspecte el doble paper de bombers i piròmans. En comptes de posar tot l'èmfasi en programes contraproduents d'austeritat i en «reformes» que condueixen a conflictes socials destructius i estèrils, la UE hauria de comprometre's activament en la reestructuració i el relançament de les economies poc competitives i estantisses del sud d'Europa. La realitat descarnada, però, és molt diferent: en el seu estat actual la UE no vol ni pot, tant en termes institucionals com econòmics o polítics, assumir efectivament cap d'aquestes tasques. I mentre això serà així, els bancs tindran l'última paraula sobre el destí que els espera a les poblacions i les economies dels estats del sud d'Europa.

DE L'ESTAT RECAPTADOR A L'ESTAT DEUTOR

El descabdellament i la prehistòria de la crisi actual expliquen moltes coses. Un aspecte clau hi és el fracàs (incomprensible a hores d'ara) dels responsables nacionals i europeus pel que fa a regular el sistema financer de forma i manera que s'hagués fet impossible la fallida d'un banc rere l'altre i que els estats haguessen de procedir tot seguit al seu rescat. Considerem breument l'entrellat d'aquestes complicades històries. Una part de l'explicació hi és, sens dubte, que els estats estan tan fortament endeutats i, per consegüent, tan exposats als vaivens dels mercats financers perquè han hagut de salvar de la fallida els seus bancs, almenys aquells que eren *to big to fail* (massa grans per deixar-los caure). El cost econòmic de la salvació o el rescat dels bancs privats a càrrec dels contribuents ha nodrit i ha intensificat la crisi fiscal, de la qual en trauen profit, novament, els bancs mateixos. Una obscenitat com una catedral.

Un inversor financer té en compte dues coses entre les qual s'estableix un *trade-off*, és a dir, com més d'una, menys de l'altra. Per una banda vol *seguretat* per a la seua inversió (la garantia que el préstec serà retornat), per una altra alts *rendiments* en forma d'interessos (que també ofereixen una compensació pel risc que el prestatari pugui ser insolvent). El estats eren abans especialment cobejats com a prestataris perquè a diferència dels deutors privats presenten dos avantatges concrets. En primer terme, disposen de l'atribució política d'extreure *imperativament* impostos i, arribat el cas, d'augmentar-los de manera que podran eixugar els seus deutes. En segon, poden *fabricar* diners i d'aquesta manera «deva-

luar» per via inflacionària els seus deutes reals. Aquest darrer camí està tancat i barrat en els estats de l'euro, precisament perquè no poden fabricar els seus propis diners. Però tampoc el primer dels dos avantatges, la sobirania impositiva, és tan segura com abans a criteri dels inversors, perquè saben que els estats es troben avui ficats en una dinàmica de *competència fiscal*. Aquesta circumstància els impedeix d'augmentar la pressió fiscal per a satisfer els seus compromisos de pagament perquè, en una situació de fronteres obertes, això menaria a l'eixida de capitals i per tant al deteriorament de la base impositiva futura. Una economia oberta obliga als estats a ser prudents en la imposició a les empreses i als perceptors de rendes altes. Si els estats són incapaços de finançar el pagament dels seus deutes a través de la càrrega fiscal sobre els assalariats i els consumidors i/o a través de la reducció de la despesa pública, l'única opció que els hi resta és de cobrir les seues necessitats de finançament, derivades de l'endeutament, amb nous deutes. Certament, no es troben del tot inermes davant els taurons de les finances. A diferència dels deutors privats (que tard o d'hora seran cridats a un jutjat i embargats) els estats poden *suspendre* el pagament d'interessos i amortitzacions. Contra aquesta opció dels estats, però, disposen els bancs com a creditors d'una «capacitat de contracop» (que també és dissuasòria per a uns altres deutors): poden negar la concessió de crèdits a l'estat deutor o bé atorgar-los tan sols en condicions absolutament insuportables.

Com ha demostrat Wolfgang Streeck en nombroses publicacions recents, els estats de l'OCDE es troben, pel que fa al seu finançament, en camí de transformar-se del clàssic estat *recaptador* en estat *deutor*

finançat amb crèdits, i tot això a més en un context de taxes de creixement que tendeixen a llarg termini a zero en les democràcies capitalistes desenvolupades! L'estat a l'economia capitalista es troba en camí de no poder dur a terme les seues funcions, imprescindibles per aquesta economia, més que per respiració assistida, que al seu torn és assumida per la indústria financera. El deute acumulat dels estats ha augmentat de manera contínua al llarg de tot el període de la liberalització, és a dir, des de començament de la dècada de 1980. (Constatem, de passada, que el canvi d'estat recaptador a estat deutor té interessants implicacions distributives. L'estat *recaptador redueix* la renda disponible dels més benestants, perquè els grava progressivament, mentre que l'estat *deutor fa augmentar* la seua renda, perquè paga interessos per les quantitats que els hi poden prestar els membres de les capes d'ingressos més alts). En el període de temps esmentat el volum del sector financer en el seu conjunt així com la proporció dels ingressos procedents del finançament del deute públic dels estats han augmentat de manera sostinguda. Simultàniament ha minvat, en el conjunt del seu negoci, la proporció dels ingressos que obtenen els inversors dels crèdits atorgats a l'economia «real» de la producció de béns i serveis. El sociòleg Christoph Deutschmann ha defensat la tesi, ben interessant, segons la qual el tomb del món financer des del finançament de l'economia real al finançament dels estats podria tenir a veure amb el fet que els empresaris clàssics han esdevingut «escasos», entre altres raons també per causes demogràfiques lligades a l'envelliment. Els empresaris «clàssics» estan disposats i obligats a obtenir crèdits dels bancs per a invertir en les seues activitats productives,

els rendiments de les quals els permeten de retornar els crèdits obtinguts. Amb taxes de creixement minvants en tot l'espai econòmic de l'OCDE, el negoci principal de la indústria del diner ja no es pot centrar en aquest sector. S'ha de dirigir a uns altres camps, també al finançament del consum privat a través dels crèdits al consumidor, que han experimentat un esclat semblant.

Un problema nuclear de la salvació de l'euro té a veure amb el fet que la crisi bancària s'ha transformat en una crisi del finançament dels estats i aquesta, al seu torn, en la crisi actual de la integració. I la crisi de la integració europea té a veure amb la renacionalització dels horitzons de la solidaritat i amb el fet que els països rics d'Europa prescriuen als més pobres una cura d'estalvi, que teòricament els hauria de retornar la confiança del món financer. Això va contra tota l'experiència acumulada que ens ensenya que l'austeritat és una medicina altament tòxica. Una medicina que, administrada en dosis excessives, pot matar econòmicament el pacient, en comptes d'estimular el creixement i d'ampliar la base impositiva. Per aquesta via els membres més febles (i a la fi tots els membres) de l'Eurozona depenen cada vegada més del món financer, que al seu torn reacciona davant les febles expectatives de creixement amb l'exigència d'interessos més elevats, que són encara més difícils d'assumir. Un veritable cercle viciós.

ELS DESEQUILIBRIS ECONÒMICS: EL DEFECTE DE NAIXEMENT DE L'EUROZONA

En el passat, per a controlar econòmicament un país calia ocupar-lo militarment.

Avui ja no cal. Hom pot mantenir relacions absolutament pacífiques amb un país i tanmateix fer-se literalment amb ell, *posseir-lo*, en apropiari-se de la seua economia per la via de superàvits duradors en les exportacions alhora que se'n destrueix la sobirania deixant en suspens el seu control sobre el pressupost públic i altres elements propis d'una entitat sobirana. A la llum d'aquestes realitats econòmiques i polítiques de la distribució actual del poder, no pot sorprendre de cap manera que als països afectats sigui percebuda com una nova versió de l'imperialisme i la dependència, un estat d'ànim amb un potencial mobilitzador que torna certament ombrívol el futur de la integració europea. Com ja hem dit, la construcció de l'Eurozona fou des del principi un error greu perquè no tenia prou en compte l'heterogeneïtat de les economies que entraven a formar-ne part (una heterogeneïtat que encara s'ha fet més gran). I a més cal afegir-hi la manca de mecanismes efectius en el Tractat de Maastriht i la manca d'acords supranacionals per a una política econòmica, fiscal i social europea al Tractat de Lisboa. La cirereta hi fou a Alemanya la decisió errònia (presa per la coalició de socialdemòcrates i Verds!) de ficar el país en la lluita competitiva per la desregulació com més va més gran de la indústria de les finances.

Es podria dir, doncs, que «tots» hem comès errades serioses i carregades de conseqüències. Però aquesta visió de les coses, que és compartida de portes endins per les elits polítiques europees actuals, no condueix per si mateixa a una estratègia comuna d'ajuda i recuperació. Al contrari: com més s'agreuja la crisi, més polèmica és la qüestió de qui ha d'assumir responsabilitat (de pagament) per aquesta ajuda. Però es podria

mirar de respondre la qüestió a partir de principis morals elementals: s'hauria de demanar dels interessats que, *com menys* han hagut de patir per les errades comeses conjuntament o bé, fins i tot, *com més* s'han pogut beneficiar d'aquestes errades en el terreny comercial, *més gran* hauria de ser la part de la càrrega que haurien d'assumir, una càrrega que esdevé indefugible de cara a la superació de la crisi i que passa pel desendeutament dels més perjudicats. Deixem de banda aquí la «qüestió de la culpa», és a dir, qui fou responsable de les decisions errònies. (Un judici sobre com es va poder arribar a aquestes errades i fins a quin punt tingueren a veure amb un tracte franco-alemany –bandejament del marc i del Bundesbank a canvi de l'assentiment de França a la unificació alemanya–, el deixem de gust en mans d'historiadors futurs.)

Aquest simple càlcul moral pot ser interpretat segons una lògica deontica i també segons una lògica conseqüencialista, basada en els principis o basada en les conseqüències. En el segon cas l'argument seria: aquells que n'han sortit *comparativament* indemnes han de ser els més *interessats* en la consolidació d'un esquema que els ha aportat, amb costos considerablement limitats, uns avantatges de tipus comercial tan considerables. La primera perspectiva indicaria: aquells que més poden permetre's de sufragar el cost d'una operació d'auxili tenen l'*obligació* preferent de no negar-s'hi. Siga com vulga, la pregunta de a qui apunta en primer terme, a l'Europa d'avui, aquest càlcul moral, té una resposta concloent. I es diu: Alemanya. Els grans beneficiaris de l'euro són els alemanys, els superàvits exportadors dels quals –augmentats encara sota les condicions de la moneda única– són part del problema. I Alemanya es beneficia

fins i tot de la crisi: aquí l'Estat obté crèdit a un cost més baix que mai i més barat que enlloc. Ara bé, les elits polítiques d'Alemanya, igual que l'opinió pública del país, no tenen cap intenció de *reconèixer* com a concloent aquesta resposta i actuar en conseqüència. Tot al contrari. La mateixa complexitat dels problemes i del context no encoratja precisament la determinació d'assumir els costos fiscals corresponents per part dels governs, els partits i els ciutadans, motivada per un interès egoista ben entès o bé (i alhora) com a derivació del reconeixement del deure d'ajudar. El context i els problemes en joc es poden descriure esquemàticament en els termes següents: allò que es demana és la disposició a renunciar parcialment als drets de sobirania nacional i fer sacrificis econòmics considerables per tal d'establir una competència fiscal de govern a escala europea i col·laborar en el desendeutament dels estats europeus necessitats d'ajuda perquè puguen reeixir en la recuperació econòmica i també en la contenció del greu empitjorament de les condicions de vida (la misèria social) que s'escampa en aquests països. Es demana també de cooperar per amansir el món de les finances i controlar les seues exigències d'elevats tipus d'interès, amb la finalitat d'estabilitzar la zona euro i per tant la Unió Europea en el seu conjunt, la qual cosa ha de ser considerada un bé superior tant des del punt de vista politicomoral com de l'estabilitat econòmica i fiscal. Evidentment, la crida a una disposició justificada en els termes suara exposats no tindria cap possibilitat de reeixir en el context nacional de cadascun dels estats membres, i no només en raó de la seua complexitat intrínseca. Qualsevol que arribés a proposar aquest programa d'acció estalonat en diversos nivells, hauria de comp-

tar sens dubte amb les pors, els ressentiments i les fortes recaigudes nacionalistes que s'escamparien al conjunt de l'espectre polític. Ací es fa palès una vegada més com és ja de profunda l'esclatxa entre la *politics* i la *policy*, entre la lluita d'opinions i de poder, per un costat, i les intervencions estratègiques, per un altre. En teoria els partits polítics –i sobretot aquells que s'adrecen a un electorat d'abast europeu– tenen la comesa de salvar aquesta esclatxa. Podrien fer-ho si foren capaços de conformar les preferències dels electors i l'opinió pública amb arguments convincents i d'enfortir la seua capacitat de comprensió. Tanmateix, en comptes d'això, es pot observar que els partits polítics s'atenen, tossuts, als compartiments nacionals i a un càlcul de costos a curt termini perquè tenen por que en un altre cas exigirien massa dels seus votants i perdrien sufragis en favor de partits dedicats a afalagar sense cap mena de restricció el ressentiment dels votants. Com a organitzacions que tenen com a raó de ser la recerca del poder, els partits es troben sotmesos a la pressió corruptora d'un positivisme oportunista que els mena a obeir les preferències «*donades*» dels electors i a dimitir de la tasca de (contribuir a) *formar* aquestes preferències traslladant-los, si més no, idees i arguments. Però els partits es dediquen a (i existeixen per a) guanyar eleccions, i no importa com. Si creuen que poden guanyar comprant grups d'electors amb mesures específiques que els afavoreixen («clientelisme») o bé escurçant espacialment i temporalment l'espai o la perspectiva política, o bé agitant les pors o negant o deformant aspectes cabdals de la política, en comptes d'explicar-se, d'informar i tractar de convèncer el seu públic, ho faran.

EL «PERILL D'ABÚS»

Per tal de poder realment (contribuir a) formar les preferències dels electors a través de la controvèrsia argumentada i de la tasca de convenciment, els partits haurien de voler i poder ser capaços de bandejar tota mena de pors, desconfiances, miopies i suspicàcies. Un dels raonaments que els partits consideren com una «dada de fet», en comptes de mirar de dissoldre'l, consisteix en aquesta mena de sospita de fons: si «nosaltres» fem sacrificis per tal d'ajudar a «eixos», per exemple «els grecs», aleshores «aquells» s'aprofitaran de la nostra generositat per enganyar-nos i estalviar-se l'esforç que haurien de fer; els nostres «regals» tan sols estimularan en ells la conducta impròpia i egoista que els economistes anomenen *moral hazard*. Un problema cabdal el planteja el fet que estiga tan àmpliament difosa la creença en aquest perill d'abús, que bloqueja l'acceptació de decisions polítiques socialment inclusives i amb altura de mires. Aquesta creença no deriva tan sols dels interessos dels qui haurien de sufragar potencialment les ajudes, i que voldrien trobar pretextos que justificarien la negativa a donar-les. Sovint es basa també en percepcions, transmeses a través dels mitjans de comunicació, pel que fa a com es comporten realment els receptors de les ajudes o bé a quines conductes els motiven les seues institucions i tradicions. Alguns estats del sud d'Europa que formen part de l'euro cauen així sota la sospita, d'altra banda plenament justificada, que les seues autoritats fiscals són corruptes, que l'evasió fiscal hi compta com una demostració d'astúcia digna d'admiració, que els interessos particulars gaudeixen de privilegis institucionals i que en les administracions públi-

ques i en la judicatura s'hi poden constatar comportaments que s'aparten clarament d'allò que en altres parts d'Europa es considera que és l'ètica professional del servei públic. L'observació d'aquests problemes de capteniment (que certament no es poden superar fàcilment per pressió o intromissió externa) allà on es donen realment, ve a enfortir el ressentiment al nord d'Europa, perquè fa més fàcil la contravenció dels deures de solidaritat i suggereix el veredictes segons el qual «és culpa seua». Tot i que òbviament ni l'estat grec ni la legislació europea es troben en condicions d'impedir que els grecs benestants, com s'ha informat reiteradament, treguin del país un volum de capital avaluat en 40.000 milions d'euros l'any i el dipositen en comptes bancaris a Suïssa i similars, aquest fet i el seu eco mediàtic difícilment estimularà, en altres europeus, el cultiu dels sentiments solidaris.

La superació o la relativització d'aquest model de pensament i d'aquests reflexos condemnatoris demanarien el compliment de dues condicions prèvies. En primer lloc, el raonament en termes de categories d'estat contra estat, el «nacionalisme metodològic» de molts debats europeus, hauria de ser completat, si més no, amb una codificació que permetés que els europeus es percebesin mútuament no sobretot en funció de la seua nacionalitat o adscripció estatal, sinó com a individus i com a membres d'una classe social. En segon lloc, la legislació europea hauria de situar els estats membres en condicions de poder dur a terme polítiques de redistribució interna, entre classes socials, sense ser penalitzats per això amb desavantatges en el «règim de concurrència» fiscal i de política social en el qual es troben immersos els membres de la UE. Una harmonització a escala europea dels

impostos sobre la renda i de societats seria potser un pas molt prometedor en la lluita contra l'evasió fiscal; també ho serien la subscripció obligatòria de deute públic per a les grans fortunes, un sistema d'imposició indirecta de caràcter progressiu, un tipus mínim per als impostos directes, un límit mínim per a la proporció de la despesa social en el pressupost públic i la fixació d'un màxim legalment admissible del coeficient de Gini, que mesura la desigualtat en la distribució de la renda. També caldria deixar de permetre als bancs dels estats membres l'admissió sense restriccions de dipòsits que, pel seu origen i volum, serien fàcilment identificables com a diners negres. Només per la via de la legislació europea podrien, segons sembla, trobar els estats membres els instruments amb els quals els seria donat de resoldre almenys una part dels seus problemes de finançament «sobre el terreny», en comptes d'haver de confiar exclusivament en la solidaritat d'altres estats membres.

Ara bé, cap d'aquestes idees per a la implantació de reformes (en el sentit a hores d'ara antiquat), que són ací recomanades i sotmeses a l'atenció dels legisladors europeus, es podria dur a terme per les vies avui ja ben conegudes de la presa de decisions de caràcter tecnocràtic. La seua realització enfortiria la legitimitat democràtica de la UE, certament, però la seua aplicació depèn precisament de l'existència d'aquesta legitimitat i en darrer terme del consens d'una ciutadania europea que manifesta la seua voluntat a través d'eleccions i referèndums. I justament aquest consens europeu sobre el valor intrínsec de la comunitat política supranacional i el seu ordre democràtic es veu ara durament afectat per la crisi, i també pel fracàs o la inoperància de les elits a l'hora de contenir els seus efectes

destructius. Per a donar fermesa, durada i previsibilitat a la integració europea, cal legitimació democràtica. L'argument és funcional: qui vulga governar *efectivament s'ha* de preocupar d'entrada per la legitimació democràtica d'aquesta acció de govern; només així assoliran les estratègies polítiques i les institucions la validesa i l'autoritat que mai no podran substituir els criteris experts (presumptament bons, però també desacreditats) dels tecnòcrates.

DEMOCRÀCIA EN COMPTES DE LA Lògica TINA

Els procediments democràtics que aporten legitimitat són les úniques defenses enfront de la lògica TINA («there is not alternative», «no hi ha alternativa»), de caràcter radicalment pro-mercat i tecnocràtic, pròpia de Thatcher (i de Merkel). Qui s'adscriu a aquesta lògica accepta que la política ha fracassat quant a acomplir una comesa elemental, la comesa de mantenir obertes les possibilitats d'elecció. A través d'aquest fracàs ens ha conduït al parany, és a dir, a una situació «sense alternativa» de la qual sembla que tan sols n'hi ha una eixida possible: la de les mesures tecnocràtiques d'emergència.

Els polítics diuen sovint sense raó que no hi ha alternativa (o alternatives) perquè es miren les realitats polítiques i econòmiques des del seu punt de vista limitat i se'n deixen endur. Pensem en el cas ben familiar d'un forat considerable en el pressupost. La reacció tecnocràtica hi serà la crida a fer estalvis. Tanmateix, el forat es pot omplir també amb un augment dels ingressos, i no només a través de retallades de la despesa. Certament, aquesta opció atemoriria els

inversors, però la seua propensió a emigrar podria ser aturada, per exemple, mitjançant una harmonització a escala de la UE de la imposició directa. Si s'intenta aprofundir en aquesta via caldria comptar, de tota manera, amb la posició contrària d'alguns estats membres (com ara Irlanda, Bulgària, etc.) que miren de millorar les seues possibilitats en la lluita per atraure inversions a través de tipus molt baixos dels impostos sobre societats. La invocació de la «falta d'alternatives» serveix tot sovint per encobrir la capitulació davant una determinada correlació de forces, davant el poder de l'estatu quo.

Europa està formada per estats nacionals, ciutadans i classes socials. Hi ha una munió de possibilitats alternatives d'organitzar la manera com volem que s'expresses aquesta gran varietat de forces i actors en el procés democràtic. És absolutament imprescindible la legitimació d'input (o d'origen) a través del procediment democràtic, i més encara davant la cada vegada més feble legitimació d'output (o de resultats) que poden obtenir a hores d'ara les elits europees. La confiança tranquil·litzadora que aquestes elits, gràcies als seus coneixements i comprensió dels fets, ja sabran fer allò que convé, s'ha ensorrat entre els ciutadans europeus. Sectors creixents de l'electorat s'indignen contra «Brussel·les» o «Berlín» o, generalitzant encara més, contra «Europa», la qual cosa és tota una mina per als empresaris del populisme polític. Cal reorganitzar Europa de manera que no es tornen a trencar els ponts entre la voluntat dels ciutadans i les decisions de les elits. El lloc central per aconseguir-ho és, naturalment, el Parlament Europeu, constituït en la seu de la competició política entre partits europeus, i la Comissió hauria de passar a ser una mena de Govern responsable davant el Parlament.

L'ESCLETXA ENTRE *POLITICS* I *POLICY*

Una darrera contradicció afecta el Banc Central Europeu, el Tribunal Europeu de Justícia i la Comissió Europea. S'hi tracta precisament de les institucions que *més* influeixen en la vida quotidiana de les persones i, en canvi, són les que estan sotmeses a *menys* control democràtic. Son unes instàncies del tot despolititzades que se situen per damunt de la competició entre partits i decideixen des d'una independència majestàtica –tant se val si els ciutadans, partits i parlaments hi estan d'acord com si no. Vet ací l'esclletxa entre *politics* i *policy*, entre la lluita política al voltant del poder i l'opinió, per un costat, i les temptatives estratègiques de resolució de problemes, per un altre. Si es trenca el pont de la legitimació d'input (o d'origen), prolifera en una riba el populisme (entès com a lluita de poder sense resolució de problemes) i en l'altra riba la tecnocràcia (entesa com a [intent de] resolució de problemes sense combat democràtic per assolir el suport popular). Ambdues versions o esferes de la política s'exclouen mútuament.

Si l'Eurozona arribés de debò a dissoldre's –de manera «ordenada» o caòtica– ens veuríem abocats a un joc de suma negativa de dimensions gegantines: tothom hi perdria. Això haurien de saber-ho, n'haurien de ser conscients, fins i tot aquells que diuen públicament una altra cosa. La crisi dels bancs s'ha transformat en una crisi de les finances públiques i aquesta, al seu torn, en una crisi de les institucions europees. Cada vegada es fa més difícil imaginar com podrien aturar les elits europees aquesta deriva cap avall abans que la fallida de la democràcia capitalista en el seu conjunt siga del tot palesa.

Em sembla que, al capdavant, tot dependrà de la protesta i la resistència dels qui més durament es veuen afectats per la crisi. Potser aquesta resistència forçarà les elits a menar el procés cap a un rumb més prometedor que no la històrica compra d'un temps que és cada vegada més escàs. Però davant l'estat actual de coses, ningú no pot dir que té una idea clara de quin ha de ser aquest rumb, ni de qui el podria fixar i mantenir. □

Traducció de Gustau Muñoz

SUBSCRIU-TE A L'AVENÇ



opinió +
cultura + història +
crítica + assaig
per només
4,83 €/al mes

Fes-ho a través de
www.lavenc.cat

Ens pots seguir per:

